

ĮVADAS

Krikščionybė į Baltijos regioną pradėjo skverbtis gana anksti: dar VIII a. pradžioje anglosaksų kilmės misionierius Wilibordas apkrikštijo kelias dešimtis danų kilmės jaunuolių iš Jutlandijos ir pradėjo juos rengti misijų darbui gimtuosiuose kraštuose¹. Taip pat misionieriai iš vietos žmonių buvo rengti ir VIII–IX a. Fryzijoje ir kituose Europos oikumenuose². Į misijų darbą buvo įtraukiami ir pasauliečiai – tai mini šv. Ansgarui skirta hagiografija: šv. Ansgaro pakrikštytas Birkos miesto prefektas Herigarijus (*Herigarii*) kaip valdžios atstovas pamokslavo į sueigą susirinkusiems žmonėms³. Rimberto „*Vita Anskarii*“ taip pat kalbama, kad buvo įsteigta mokykla prastiems žmonėms, net vergams mokytį⁴. Apie našlių, valstiečių mokymą užsiminama ir šv. Otonui Bambergiečiui skirtose hagiografijose⁵. Buvo stengiamasi, kad krikščionybės tiesos ir krikščioniško gyvenimo normos žmonėms būtų aiškinamos vietos kalba. Antai XI a. danų karalius Sveinas taip pat ragino siųsti tuos misionierius, kurie yra kilę iš vietos genčių, o ne svetimšalius⁶. XII a. pirmojoje pusėje šv. Otonas Bambergietis, misijas vykdęs tarp Paelbio slavų, į juos kreipėsi vietos kalba⁷. Apie vietos katechumenų mokymą ir rengimą misijų darbui kalbama ir XIII a. pr. popiežiaus Inocento III bulėje, skirtoje Lekno abatui Gotfrydai, misionieriausiam tarp prūsų, ir kitose bulėse, skirtose cistersui Kristijonui, būsimam prūsų vyskupui⁸.

14

- ¹ SULLIWAN, Richard E. Early Medieval Missionary Activity: a Comparative Study of Eastern and Western Methods. *Church History*, 1954, vol. 23, no. 1, p. 24. Cf. GELTING, Michael H. The Kingdom of Denmark. In *Christianization and the Rise of Christian Monarchy. Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900–1200*. Ed. by Nora BEREND. Cambridge, 2007, p. 75; KULESZA, Przemysław. *Normanowie a chrześcijaństwo. Recepta nowej wiary w Skandynawii w IX i X wieku*. Wrocław-Racibórz, 2007, s. 42–48.
- ² Plg. SULLIVAN, Richard E. The Carolingian Missionary and the Pagan. *Speculum. A Journal of Medieval Studies*, 1953, vol. 28, no. 4, pp. 737–738.
- ³ *Vita Anskarii auctore Rimberto. Accedit vita Rimberti* (Scriptores rerum Germanicarum, 55). Ed. Georg WAITZ. Hannoverae, 1884, § 19, p. 39–44.
- ⁴ *Ibid.*, § 8, p. 30; § 15, p. 36–37.
- ⁵ Plg. *Herbordi Dialogus de Vita S. Ottonis episcopi Babenbergensis* (Pomniki dziejowe Polski, seria II, t. 7, cz. 3). Przygotował Jan WIKARJAK, wstęp i komentarz Kazimierz LIMAN. Warszawa, 1974, Lib. II, § 35, s. 128; Lib. III, § 19, s. 181.
- ⁶ *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (Scriptores rerum Germanicarum, 2). Ed. Bernhard SCHMEIDLER. Editio tertia. Hannoverae et Lipsiae, 1917, Lib. III, § 72, p. 220.
- ⁷ *S. Ottonis episcopi Babenbergensis Vita Prieflingensis* (Pomniki dziejowe Polski, seria II, t. 7, cz. 1). Przygotował Jan WIKARJAK, wstęp i komentarz Kazimierz LIMAN. Warszawa, 1966, series II, t. 7, vol. 1, Lib. I, § 7, s. 7.
- ⁸ *Preußisches Urkundenbuch. Politische Abteilung*. Bd. 1: *Die Bildung des Ordensstaates*, 1. Hälfte. Hrsg. von Rudolf PHILIPPI. Königsberg, 1882, Nr. 4, S. 2–4. Cf. *Ibid.*, Nr. 23, S. 17. Plačiau apie konvertitų įtraukimą į misijų veiklą XII–XIII a. rytinėje Baltijos pakrantėje žr. ŠČAVINSKAS, Marius. *Kryžius ir kalavijas. Krikščioniškųjų misijų sklaida Baltijos jūros regione X–XIII amžiais*. Vilnius, 2012, p. 117–120, 151–154. Plačiau apie misijų metodus viduramžių Europoje žr. PADBERG, Lutz E., von. *Die Christianisierung Europas im Mittelalter*. Stuttgart, 1998, S. 202–210.

Kronikininkas Adomas Brėmenietis, aprašydamas plačią Hamburgo arkivyskupo Adalberto misijinę veiklą XI a. viduryje – antrojoje pusėje, užsiminė, kad Kurše ir Paryje (Volino (Wolin) mieste) buvo pastatyta krikščionių bažnyčių⁹. Istoriografijoje teigiama, kad XI a. pab. pirmas misijų vienuolynas buvo įsteigtas ir Estijoje¹⁰. Siekiant christianizuoti prūsus, 1065 m. buvo įsteigta Mogilno (Didžioji Lenkija) benediktinų abatija¹¹. Apie XII a. vidurį (dėl datos ginčijamasi iki šiol¹²) Kujavijoje įsteigta dar viena – Vloclaveko – vyskupija taip pat puoselėjo planus per misijas christianizuoti prūsų gentis (ji turėjo apimti ir prūsų genčių teritorijas)¹³. XII a. antrojoje pusėje pirmosios bažnyčios atsirado ir prie Dauguvos¹⁴. Istoriografijoje manoma, kad pirmosios bažnyčios buvo daugiafunkcės – pastatas naudotas kaip įtvirtinimas, prekių sandėlis, o svarbiausia – kaip sakrali vieta, skirta melstis¹⁵.

Visi šie pavyzdžiai rodo, kaip krikščionybė skverbėsi į Baltijos regioną. Dalis dabartinės istoriografijos kalba apie Skandinavijos šalių savarankišką krikšto priėmimą, t. y. kad pati vikingiškoji visuomenė buvo suinteresuota priimti krikščionybę, todėl misionieriai, atsiliepdami į šį troškimą, pradėję evangelizacijos veiklą tarp vikingų¹⁶. Tokiu būdu krikščionybė buvo adaptuota vietos visuomenėse, ji natūraliai integravosi į vietos papročius, juos praturtindama naujomis gyvenimiškais patirtimis ir dvasiniais fenomenais. Taigi christianizacija čia suvokiama kaip akultūracijos procesas, kaip sudėtinė europeizacijos dalis¹⁷.

⁹ *Magistri Adam Bremensis Gesta...*, Lib. II, § 22, p. 79; Lib. III, § 77, p. 222–224.

¹⁰ ANDERSON, Edgar. Early Danish missionaries in the Baltic countries. In *Gli inizi del cristianesimo in Livonia-Lettonia: atti del Colloquio internazionale* (Atti e documenti del Pontificio Comitato di Scienze Storiche, 1). Ed. Michele MACCARRONE. Città del Vaticano, 1989, p. 254–255.

¹¹ Plačiau žr. ŚLIWIŃSKI, Błażej. The Christianisation of Prussia: the Polish contribution until the introduction of the Teutonic Order. In *Castrī Dominae Nostrae Litterae Annales*. Vol. I: *Christianization of the Baltic Region*. Red. Jerzy GAŚSOWSKI. Pułtusk, 2004, p. 49.

¹² LABUDA, Gerard. Zamierzenia organizacji diecezjalnej na Pomorzu w roku 1123 (przed misją chrystianizacyjną biskupa Ottona z Bambergu). In *Instantia est mater doctrinae: księga jubileuszowa prof. dr. hab. Władysława Filipowiaka*. Red. Eugeniusz WILGOCKI et al. Szczecin, 2001, s. 328–329.

¹³ POWIERSKI, Jan; ŚLIWIŃSKI, Błażej; BRUSKI, Klemens. *Studia z dziejów Pomorza w XII wieku*. Słupsk, 1993, s. 45–54.

¹⁴ *Heinrici Chronicon Livoniae* (Scriptores rerum Germanicarum, 31). Ed. Leonid ARBUSOW, Albertus BAUER. Hannoverae, 1955, cap. I, § 6, p. 3.

¹⁵ Apie tai plačiau žr. WIENBERG, Jes. Fortresses, Storehouses and Symbols – ambiguous churches of the Baltic Sea. In *Der Ostseeraum und Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflußnahme – Rezeption – Wandel* (CCC papers, 8). Hrsg. von Detlef KATTINGER, Jens E. OLESEN, Horst WERNICKE. Schwerin, 2004, S. 36–47.

¹⁶ Plg. WINROTH, Anders. *The Conversion of Scandinavia. Vikings, Merchants and Missionaries in the Remaking of Northern Europe*. London, New Haven, CT, 2012, pp. 6–10, 103–104, 128–144, 161–168. Tepriminsiu, kad Lietuvos valdovo ir Lenkijos karaliaus Vladislovo Jogailos krikštas bei visuomenės konversija taip pat laikoma savarankiško krikščionybės priėmimo rezultatu, plg. GUDAVIČIUS, Edvardas. Lietuvos krikščionybės priėmimo politinė problema. *Lietuvos istorijos metraštis, 1987*. Vilnius, 1988, p. 14–22.

¹⁷ Naujusia istoriografija šiuo klausimu pristatyta čia: DYGO, Marian. Europäisierung des Ostseeraums im Hochmittelalter. Anmerkungen am Rande neuer Untersuchungen. In *Kultūra – ekonomika – visuomenė: sąveika ir pokyčiai viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais Baltijos rytinėje pakrantėje*. Sud. Marius ŠČAVINSKAS. Klaipėda, 2015, p. 17–32. Plg. BLOMKVIST, Nils. *The Discovery of the Baltic. The Reception of a Catholic World-System in the European North (AD 1075–1225)* (The Northern World. North Europe and the

Šalia krikščionybės kaip integracinio veiksnio iškyla krikščionybė kaip žemių nukariavimo ideologija, tariant, kad krikščionybės ėjimas į Baltijos regioną vyko per kryžiaus žygius ir kalaviją. Toks požiūris formavosi tyrinėjant Kryžiaus karo fenomeną tiek Šv. Žemėje (Levante), tiek ir Baltijos regione. Į vieną vietą suplakus krikščioniškas misijas ir kryžiaus žygius, buvo išvesti hibridiniai *misionieriškų kryžiaus karų* arba *kalavijų misijų* terminai, kurie, istoriografijai vis labiau gilinantis į krikščioniškųjų misijų ir kryžiaus žygių santykių problematiką, buvo skaidomi į smulkesnius terminus, pvz., *netiesioginės kalavijo misijos* (vok. *indirekter Missionskrieg*) bei *tiesioginės kalavijo misijos* (vok. *direkter Missionskrieg*), ir kitus¹⁸. Tad Skandinavijoje vikingų visuomenė, kaip teigiama naujausioje istoriografijoje, pati troško priimti krikščionybę, o Baltijos regiono rytinės ir pietrytinės pakrantės baltų, lyvių, vakarų slavų bei finų visuomenės susidūrė su prievartinėmis krikščioniškomis misijomis. Nors jau buvo konstatuota, kad net kalbant apie prievartinių misijų pobūdį reikia skirti socialinę prievartą nuo politinės (užkariavimo), o ne tik kalbėti apie misijas, atsižvelgiant į karo skirstymą¹⁹, akivaizdu, kad krikščioniškų bendruomenių kūrimasis rytinėje ir pietrytinėje Baltijos jūros dalyse nebuvo toks pat, koks krikščionių bendruomenių kūrimasis Skandinavijoje.

Atsižvelgiant į pateiktas pastabas, natūraliai kyla klausimai, kaip radosi, formavosi ir kokios buvo viduramžiškos krikščionių bendruomenės rytiniame Baltijos pakraštyje? Apie kokius dėsningumus, panašumus, skirtumus galime kalbėti, tyrinėdami Rytų Baltijos regiono visuomenių christianizaciją, atsižvelgdami į tai, kad christianizacija nebuvo vienalytis procesas? Šiems klausimams atskleisti ir skirtas šis leidinys. Nors istoriografija pastaruoju metu teikė didelį dėmesį christianizacijos procesui bei kryžiaus žygių tyrimams rytinėje Baltijos dalyje²⁰, minėtų klausimų kėlimas rodo, kad toli gražu nėra rasti visi įmanomi atsakymai.

Baltic c. 400–1700 AD. Peoples, Economies and Cultures, vol. 15). Leiden, Boston, MA, 2005, pp. 21–33, 35–40, 44–50, 60–73, 82–93.

¹⁸ DÖRRIES, Hermann. Fragen der Schwertmission. In *Baltische Kirchengeschichte. Beiträge zur Geschichte der Missionierung und Reformation, der evangelisch-lutherischen Landeskirchen und des Volkskirchentums in den baltischen Landen*. Hrsg. von Reinhard WITTRAM. Göttingen 1956, S. 17; KAHL, Hans-Dietrich. Compelle-re intrare. Die Wendenpolitik Bruns von Querfurt im Lichte hochmittelalterlichen Missions- und Völkerrechts (II. Teil). *Zeitschrift für Ostforschung*, 1955, Jhg. 4, Hf. 3, S. 374–378; SCHNEIDER, Reinhard. Karl der Große – politisches Sendungsbewußtsein und Mission. In *Kirchengeschichte als Missionsgeschichte*. Bd. 2, 1. Halbband: *Die Kirche des früheren Mittelalters*. Hrsg. von Knut SCHÄFERDIEK. München, 1978, S. 227–248.

¹⁹ Plačiau žr. ŠČAVINSKAS, M. *Kryžius ir kalavijas...*, p. 168–177; ŠČAVINSKAS, Marius. Forms of Coercion in Peaceful Christian Missions. *Lithuanian Historical Studies*, 2011, vol. 16. Vilnius, 2012, pp. 119–141.

²⁰ Plg. *Medieval History Writing and Crusading Ideology* (Studia Fennica. Historica, 9). Ed. by Tuomas M. S. LEHTONEN, Kurt Villads JENSEN, Janne MALKKI, Katja RITARI. Helsinki, 2005; FONNESBERG-SCHMIDT, Iben. *The Popes and the Baltic Crusades 1147–1254* (The Northern World. North Europe and the Baltic c. 400–1700 AD. Peoples, Economies and Cultures, vol. 26). Leiden, Boston, MA, 2007; *Christianization and the Rise of Christian Monarchy...*; *The Clash of Cultures on the Medieval Baltic Frontier*. Ed. by Alan V. MURRAY. Farnham, 2009; *Crusading and Chronicle Writing on the Medieval Baltic Frontier. A Companion to the Chronicle of Henry of Livonia*. Ed. by Marek TAMM, Linda KALJUNDI, Carsten Selch JENSEN. Farnham, 2011; *Crusading on the Edge. Ideas and Practice of Crusading in Iberia and Baltic Region, 1100–1500* (Outremer. Studies in the Crusades and the Latin East, vol. 4). Ed. by Torben Kjersgaard NIELSEN, Iben FONNESBERG-SCHMIDT. Turnhout, 2016.

Viduramžių visuomenė krikščionišką žodį pirmiausia išgirdo per pamokslus ir Žodžio liturgiją, nes raštas buvo suprantamas ne kiekvienam. Todėl žodis turėjo būti paveikus, jis turėjo jaudinti, o pavyzdžiai, kuriais buvo iliustruojami pamokymai, turėjo įkvėpti. Šiame kontekste suprastina leidinio pavadinimo pirmoji dalis: *verbum movet, exemplum trahit* („žodis jaudina, pavyzdys atkreipia / įkvėpia“). Antroji pavadinimo dalis nurodo, apie ką konkrečiai kalbama leidinyje – apie viduramžių krikščionių bendruomenės rytinėje Baltijos dalyje. Tai joms buvo skirtas krikščioniškas žodis ir pavyzdžiai. Kaip jos priėmė žodžius ir pavyzdžius, su kokiomis problemomis susidūrė, tarp kokių ideologemų jos buvo atsidūrusios formavimosi metu, ką nauja ir ką sena jos pasiėmė ir kokios jos buvo įsibėgėjus christianizacijos procesui, – tai tik dalis klausimų, į kuriuos atsakymų ieškojo leidinio straipsnių autoriai – viduramžių tyrinėjantys istorikai ir archeologai.

Leidinio reikšminis žodis yra *bendruomenė*. Turime omenyje viduramžišką krikščionių bendruomenę, kuri leido šaknis į rytinį Baltijos pakraštį, veikiama dviejų universaliųjų viduramžių procesų: christianizacijos, vykdomos pagal dar popiežiaus šv. Grigaliaus Didžiojo nusakytas misijų veiklos gaires, ir kryžiaus žygių, kurie apėmė šventojo karo ideologemą. Ši ideologema skelbė apie galimybę ne tik dvasiniais, bet ir fiziniais ginklais kovoti prieš *civitas diabolica*, t. y., kaip įsivaizdavo viduramžių visuomenė ir Bažnyčios atstovai, prieš blogį (velnio karalystę).

Kitaip tariant, viduramžių krikščionių bendruomenės rytiniame Baltijos pakraštyje, viena vertus, buvo veikiama kilnaus Evangelijos skelbimo, tiksliai pagal principą „Kaipgi žmonės šauksis to, kurio neįtikėjo?! Kaipgi jie įtikės tą, apie kurį negirdėjo?! Kaip išgirs be skelbėjo?! (Rom 10, 5). Kita vertus, krikščionių bendruomenių kūrimas buvo veikiamas kito principo: „Daugelis – apie juos ne kartą esu jums kalbėjęs ir dabar su ašaromis kalbu – elgiasi kaip Kristaus kryžiaus priešai. Jų galas – pražūtis, jų dievas – pilvas ir jų garbė – gėda“ (Fil 3, 18–19). Taip naivių Dievo tvarinių atvertimo motyvas buvo susietas su noro pasipriešinti blogiui (o taip buvo suvokiama pagonybė) motyvu. Jį papildė gynybinio karo imperatyvu, susiduriame su sunkiai paaiškinamam viduramžiškam mąstymu, į vieną visumą jungiančiu taikią evangelizaciją su kryžiaus žygiais.

Žinoma, rytinėje Baltijos regiono dalyje viduramžių krikščionių bendruomenės christianizacijos pradžioje buvo formavimosi stadijoje: kai vyko krikščioniškos misijos, lygiagrečiai buvo steigiamos bažnytinės institucijos, vyko depagonizacijos procesas ir krikščioniškojo gyvenimo normų įtvirtinimas. Kai šios bendruomenės tapo Baltijos rytinėje pakrantėje gyvenusių visuomenių savastimi, galime kalbėti apie vadinamąją antrą christianizacijos bangą, dar kitaip vadinamą romanizacija, arba galutinį krikščioniškų tiesų ir gyvenimo būdo įtvirtinimo etapą, arba „vidinę“ konversiją. Tiesa, tokia antrojo etapo pavadinimų įvairovė yra gana problemiška ir kelianti nereikalingų

asociacijų, apie kokią romanizaciją arba kokį galutinį įtvirtinimą galime kalbėti visuomenėje, kurioje seniai yra įvykdyta depagonizacija, įtvirtintos krikščioniškos gyvenimo normos, o vadinamosios pagoniškos praktikos (*ritus paganorum*) buvo virtusios *superstitio*, t. y. įvairiais prietarais ir liaudiškais tikėjimais²¹. Tik remdamiesi nusistovėjusia istoriografinė tradicija kalbame apie šį antrąjį christianizacijos etapą²².

Manytina, kad antrojo christianizacijos etapo išskyrimas ir jo įvardijimas romanizacija arba galutiniu įtvirtinimu nėra tapatus pasakymui, jog šiame, antrame, etape susiduriame su pagonybės salomis krikščioniškoje jūroje. Toks pasakymas yra netikslus ir net leidžiantis klaidingai suprasti, jog tebevyko kova su pagonybe, nors reikia kalbėti apie kovą su krikščioniškos prigimties prietarais, sumišusiais su liaudiškais tikėjimais ir liaudišku pamaldumu, o tai netapatu pirmoje christianizacijos fazėje vykusiai kovai su pagoniškomis praktikomis. Kiek tokiuose prietaruose ir liaudiškuose tikėjimuose viduramžiais buvo pagoniškos kilmės artefaktų ir kaip jie buvo paveikti krikščionybės, – visiškai kitas klausimas.

Šis straipsnių rinkinys tik iš dalies atsako į pastarąjį klausimą. Tačiau leidinys leidžia susidaryti vaizdą, kaip formavosi krikščioniškos bendruomenės Rytų Baltijos regione vykstant visuomenės konversijai. Tam skirta leidinio pirmoji dalis „Pirmieji žingsniai konsolidacijos link“, kurią sudaro du straipsniai. Straipsnių autoriai (Kristjan Kaljusaar ir Marius Ščavinskas) į formavimosi ir konsolidacijos procesą pasižiūrėjo skirtingai, išryškinę skirtingas socialines grupes, kurios pirmiausia ir pajuto christianizacijos poveikį. Tyrėjai aptarė įkaitų Livonijoje ir Prūsijoje reikšmę ir įtaką formuojantis krikščioniškoms bendruomenėms, krikščionybės,ėjusios į rytinę Baltijos pakrantę, formas ir įtaką krikščioniškų bendruomenių Vokiečių ordino užkariautoje ir valdytoje Prūsijoje raidai. Tai svarbūs, pirmuosius krikščionybės žingsnius atskleidžiantys momentai. Juolab kad iki šiol turime labai nedaug tyrimų apie įkaitų vaidmenį Livonijos ir Prūsijos christianizacijai, mažai buvo svarstymų, kokiais pavidalais pirmąsias krikščionių bendruomenes Prūsijoje pasitiko krikščionybė.

Antras skyrius pavadintas „1387-ųjų Lietuvos konversija: prieš ir po“. Pirmiausia turime omenyje tolesnį krikščionių bendruomenių vystymąsi ir poveikius, kurie darė įta-

²¹ Tokia situacija aiškėja nagrinėjant kanonų teisės rinkinius, kuriuose kalbama apie prietarus viduramžių visuomenėje. Plačiau žr. HERSPERGER, Patrick. *Kirche, Magie und „Aberglaube“*. *Superstitio in der Kanonistik des 12. und 13. Jahrhunderts*. Köln, Weimar, Wien, 2010, S. 21–22, 444–451. Plg. BYLINA, Stanisław. *Religijność późnego średniowiecza: chrześcijaństwo a kultura tradycyjna w Europie środkowo-wschodniej w XIV-XV w.* Warszawa, 2009, s. 91–97, 101–112.

²² Apie christianizacijos bei konversijos etapus ir modelius bei suvokimą istoriografijoje tarp skirtingų mokslinių disciplinų plačiau žr. KAHL, Hans-Dietrich. *Die ersten Jahrhunderte des missionsgeschichtlichen Mittelalters. Bausteine für eine Phänomenologie bis ca. 1050*. In *Die Kirche des früheren Mittelalters...*, S. 40; KŁOCZOWSKI, Jerzy. *U podstaw chrześcijańskiej kultury: chrześcijaństwo zachodnie wczesnego średniowiecza*. In *Narodziny średniowiecznej Europy*. Red. Henryk SAMSONOWICZ. Warszawa, 1999, s. 87–114; ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Religia słowian i jej upadek (w VI–XII)*. Warszawa, 1979, s. 246–318; CUSACK, Carole M. *The Rise of Christianity in Northern Europe 300–1000*. London, New York, NY, 1998, pp. 2–23; KULESZA, P. *Op. cit.*, s. 13–19; ŠČAVINSKAS, M. *Kryžius ir kalavijas...*, p. 36–45.

ką šių bendruomenių tolesnei raidai. Skyrių sudaro du straipsniai (Irmos Kaplūnaitės ir Ryčio Jonaičio bei Mariano Dygo). Juose nagrinėjami įvairūs krikščioniškų bendruomenių raidos ir funkcionavimo aspektai, pradedant Vilniaus krikščionių bendruomenėmis (tiek Vakarų, tiek ir Rytų Bažnyčių), baigiant lietuvių konversijos refleksija Jano Długoszo „Analuose“. M. Dygo atskleidžia, kokias vidinės lietuvių konversijos įvaidžio slinktis savo „Analuose“ pateikė Janas Długosz, ilgiems amžiams suformuodamas požiūrį į lietuvių visuomenės konversiją. Kokia buvo krikščionių bendruomenė Vilniuje pasitinkant 1387 m. krikšto akciją ir kaip ji kito po šios akcijos, – ne mažiau įdomus klausimas, iki šiol nesulaukęs konceptualesnio dėmesio.

Trečiojo skyriaus „Praktinė veikla bendruomenėse“ straipsnius vienija įvairių krikščioniškų bendruomenių praktikų tyrimai. Rafał Kubicki sutelkė dėmesį į elgetaujančių vienuolių reikšmę konsoliduojant krikščionių bendruomenes miestietiškoje ir kaimiškoje Prūsijos ir Livonijos aplinkose. S. C. Rowell tyrė mansionarijų veiklą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Sigita Bagužaitė-Talačkienė, pristatydamą gintaro apdirbimo ir naudojimo kaitą, parodo, kokios giluminės slinktys vyko Vokiečių ordino valdytose Prūsijos katalikiškose bendruomenėse.

Iš rinkinyje pateiktų tyrimų aiškėja, kad Rytų Baltijos regiono christianizacijos ir krikščioniškų bendruomenių raidos kelias, prasidėjęs dar XII–XIII a. sandūroje, buvo įvairiaurianis, apimantis įvairius raidos aspektus. Rinkinyje pateiktais straipsniais siekta šią krikščioniškų bendruomenių raidos įvairovę atskleisti. Kartu norėta parodyti skirtingus kelius, kuriais eidami tyrinėtojai diskutuoja apie fundamentalias christianizacijos ir kryžiaus žygių problemas.

Suprantama, leidinyje nėra atsakoma į visus su tema susijusius klausimus. Prie kai kurių jų čia tebuvo prisiliesta. Kai kuriuos klausimus, iš pirmo žvilgsnio atrodančius jau senokai išnagrinėtus, pristatomuose tyrimuose bandoma kelti naujai.

Marius Ščavinskas